

Zasady demokracji i ich realizacja w Polsce

Przedruk i rozpowszechnianie
tej publikacji **w całości** dozwolone
wyłącznie za zgodą CBOS.
Wykorzystanie **fragmentów**
oraz danych empirycznych
wymaga podania źródła

20 lat
Fundacji **CBOS**
1997–2017

20 lat Fundacji CBOS 1997–2017

Od 11 kwietnia 1997 r., od wejścia w życie ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o fundacji Centrum Badania Opinii Społecznej, **CBOS DZIAŁA JAKO FUNDACJA.**

Dwadzieścia lat w życiu politycznym, społecznym i w życiu fundacji to dużo. Wiele się przez ten czas zdarzyło.

CBOS ZREALIZOWAŁ

836
badań

REZULTATY BADAŃ STATUTOWYCH UDOSTĘPNILIŚMY
SPOŁECZEŃSTWU, MEDIOM, INSTYTUCJOM PUBLICZNYM
I ORGANOM PAŃSTWOWYM W POSTACI

3735
komunikatów

PRACOWAŁO DLA NAS

3600
ankieterów

PRZEBADALIŚMY PONAD

1 000 000
respondentów

Naszym czytelnikom, naszym respondentom i sobie życzymy kolejnych lat owocnych i inspirujących badań, upowszechniania płynącej z nich wiedzy o społeczeństwie, a także popularyzacji dorobku fundacji CBOS.

Demokracja rozumiana wąsko oznacza sposób wyboru przez obywateli ich politycznej reprezentacji. Na ogół jednak, zwłaszcza w potocznym kontekście, definicja demokracji jest bardziej pojemna i znacznie wykracza poza kryterium proceduralne. Przypisuje się jej pewne wartości, normy i zasady określające sposób funkcjonowania państwa, a także warunki aktywności społecznej. W badaniu¹ chcieliśmy się dowiedzieć, które z wielu różnych cech systemu społeczno-politycznego są, zdaniem opinii publicznej, konstytutywne dla demokracji, a także, w jakim stopniu jej poszczególne zasady są realizowane w Polsce.

Wszystkie kryteria definicyjne, jakie przedstawiliśmy badanym, są przez nich – w mniejszym lub większym stopniu – uznawane za cechy demokracji. Do kluczowych respondentów zaliczają aspekty związane z wyborem przedstawicieli politycznych, czyli wolne i uczciwe wybory, powszechne prawo wyborcze oraz dobór najlepszych ludzi do rządzenia krajem. Za fundamentalne zasady demokracji uważają oni również wolność osobistą, swobodę wyrażania poglądów i organizowania się oraz równość. Ta ostatnia obejmuje nie tylko równość wobec prawa, ale także równość szans (na uzyskanie wykształcenia). Bardzo istotny, jak wynika z deklaracji, jest również ekonomiczny wymiar funkcjonowania demokratycznego państwa: finansowanie przez nie takich dziedzin, jak opieka zdrowotna, nauka, kultura, a także dbałość rządu o dobrobyt obywateli i zapewnienie godziwych warunków bytu osobom najgorzej sytuowanym.

Co najmniej siedmiu na dziesięciu Polaków za ważną dla demokracji uznaje odpowiedzialność państwa za życie gospodarcze kraju, a także kontrolowanie działań rządu przez niezawisłe sądy, aktywność obywateli w życiu publicznym, regularne konsultowanie ze społeczeństwem ważnych decyzji państwowych i reprezentowanie woli wyborców przez parlament. Zdaniem około dwóch trzecich respondentów fundamentalne znaczenie dla demokracji ma pluralizm polityczny, czyli możliwość wyboru między programami różnych ugrupowań, oraz rządy prawa. Dla większości ankietowanych bardzo ważna jest decentralizacja władzy – przekazywanie przez państwo jak największych kompetencji samorządom

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (326) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganym komputerowo (CAPI) w dniach 29 czerwca – 6 lipca 2017 roku na liczącej 977 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

i organizacjom społecznym, a także minimalizowanie interwencji państwa w życie obywateli i ochrona praw mniejszości. Ponad połowa Polaków za kluczową kwestię uważa ograniczanie przez państwo nierówności ekonomicznych.

Najmniej istotne, choć nadal przez większość uznawane za ważne, są zasady odnoszące się do pewnych ograniczeń wolności: podporządkowanie się przez mniejszość woli większości oraz przez jednostkę interesom całej wspólnoty politycznej.

Tabela 1

Które z wymienionych cech systemu uważa Pan(i) za ważne, aby można było uznać państwo za demokratyczne, a które za nieważne?	Bardzo ważne	Średnio ważne	Niezbędne	To nie jest cecha demokracji	Trudno powiedzieć	Ważność cechy (średnia liczba punktów)
	PUNKTY NA SKALI					
	4	3	2	1		
	w procentach					
Wolne i uczciwe wybory	92	4	0	0	4	3,96
Równość wobec prawa	88	7	1	0	4	3,91
Powszechne prawo wyborcze	86	8	1	0	5	3,90
Ochrona wolności osobistej obywateli	86	8	1	0	5	3,89
Zapewnienie dzieciom ze wszystkich rodzin równych szans kształcenia	87	7	1	1	4	3,88
Dobór najlepszych ludzi do rządzenia krajem	85	7	2	1	5	3,85
Finansowanie przez państwo ochrony zdrowia, nauki, kultury	83	10	2	1	4	3,83
Dbłość rządu o dobrobyt obywateli	80	11	2	2	5	3,79
Wolność wyrażania poglądów i organizowania się	76	15	3	0	6	3,78
Zapewnienie przez państwo godziwych warunków życia najbiedniejszym	77	15	3	1	4	3,75
Kontrolowanie działań rządu przez niezależne sądy, m.in. Trybunał Konstytucyjny	73	12	3	2	10	3,74
Odpowiedzialność państwa za życie gospodarcze	75	15	4	1	5	3,73
Aktywność obywateli w życiu publicznym	72	20	2	0	6	3,73
Reprezentowanie woli wyborców przez parlament	70	18	4	1	7	3,70
Ciągłe konsultowanie ze społeczeństwem ważnych decyzji państwowych	70	19	4	0	7	3,70
Możliwość wyboru między programami partii politycznych	67	21	3	1	8	3,68
Rządy prawa	69	17	4	2	8	3,67
Przekazanie przez państwo jak najszerszych kompetencji samorządom i organizacjom społecznym	58	28	3	1	10	3,60
Ochrona praw mniejszości	60	26	6	1	7	3,56
Ograniczenie przez państwo nierówności warunków bytu	55	25	5	4	11	3,48
Ograniczenie interwencji państwa w życie obywateli	53	28	6	3	10	3,47
Podporządkowanie mniejszości woli większości	35	31	11	10	13	3,05
Ograniczenie praw jednostki dla osiągnięcia celów ogólnospołecznych	30	29	12	13	16	2,91

W jakim stopniu powyższe założenia są realizowane w Polsce? Niemal powszechnie uważa się, że przestrzegane są zasady dotyczące demokratycznych wyborów, pluralizmu politycznego oraz odpowiedzialności państwa za gospodarkę. Znaczny odsetek respondentów twierdzi również, że stosowana jest reguła podporządkowania mniejszości woli większości. Badani na ogół oceniają, że w Polsce istnieją gwarancje różnego rodzaju swobód, aktywności obywateli w sferze publicznej, jak również finansowania przez państwo istotnych dziedzin życia. Połowa ankietowanych twierdzi, że dla osiągnięcia celów ogólnospołecznych ogranicza się prawa jednostki (dwukrotnie mniej jest przeciwnego zdania).

W przypadku niektórych aspektów demokracji przeważa wprawdzie przekonanie, że są one realizowane w naszym kraju, niemniej relatywnie liczne są też opinie przeciwnie. Dotyczy to takich zasad, jak ochrona praw mniejszości, przekazywanie przez państwo jak największych kompetencji samorządom i organizacjom trzeciego sektora, reprezentowanie woli wyborców przez Sejm, a także ograniczanie przez państwo nierówności warunków bytu i dbałość o dobrobyt obywateli. Niemal równo podzielone są zdania na temat tego, czy w Polsce mamy rządy prawa, czy działania rządu podlegają kontroli ze strony władzy sądowniczej i czy państwo właściwie wspomaga najbiedniejszych.

Częściej jako nieobecne niż realizowane w polskiej demokracji postrzegane są kwestie dotyczące równości szans kształcenia, równości wobec prawa, a ponadto minimalizacji ingerencji państwa w życie obywateli. Za najbardziej deficytowe można uznać takie obszary demokracji, jak dobór najlepszych ludzi do rządzenia krajem oraz regularne konsultowanie ważnych decyzji państwowych ze społeczeństwem.

Tabela 2

Czy w naszym kraju przestrzegane są następujące zasady?	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	Stopień realizacji zasady (średnia punktów)
	PUNKTY NA SKALI					
	4	3	2	1		
	w procentach					
Jest powszechne prawo wyborcze	53	39	3	1	4	3,49
Wybory są wolne i uczciwe	26	49	12	2	11	3,11
Istnieje możliwość wyboru między programami partii politycznych	22	52	11	4	11	3,03
Państwo ponosi odpowiedzialność za życie gospodarcze	26	45	15	5	9	3,02
Mniejszość musi podporządkować się woli większości	23	48	16	3	10	3,00
Obywatele mają możliwość aktywności w życiu publicznym	20	51	18	5	6	2,93
Istnieje wolność wyrażania poglądów i organizowania się	19	49	20	6	6	2,85
Państwo finansuje ochronę zdrowia, naukę i kulturę	16	54	18	6	6	2,85
Wolność osobista obywateli jest chroniona	15	50	19	6	10	2,82
Dla osiągnięcia celów ogólnospołecznych ogranicza się prawa jednostki	13	37	20	3	27	2,82
Prawa mniejszości są chronione	11	42	22	9	16	2,65
Państwo przekazuje jak najszersze kompetencje samorządom i organizacjom społecznym	7	37	24	6	26	2,61
Sejm reprezentuje wolę wyborców	11	37	30	10	12	2,55
Państwo ogranicza nierówności warunków bytu	6	37	30	6	21	2,54
Rząd dba o dobrobyt obywateli	9	39	31	10	11	2,52
Są rządy prawa	10	37	32	14	7	2,46
Dzieci ze wszystkich rodzin mają zapewnione równe szanse kształcenia	11	32	37	15	5	2,42
Państwo zapewnia godziwe warunki życia najbardziej potrzebującym	7	36	33	14	10	2,41
Państwo stara się jak najmniej ingerować w życie obywateli	5	32	35	11	17	2,38
Wobec prawa wszyscy są równi	14	25	35	20	6	2,36
Działania rządu są kontrolowane przez niezależne sądy, m.in. Trybunał Konstytucyjny	9	31	23	19	18	2,36
Do rządzenia krajem dobiera się najlepszych ludzi	9	24	32	23	12	2,22
Ważne decyzje państwowe są konsultowane ze społeczeństwem	5	24	38	23	10	2,12

Omawiane zasady społeczno-polityczne można podzielić ze względu na ich rangę definicyjną i stopień realizacji w Polsce na cztery na grupy. Najbardziej interesujące wydaje się spełnianie fundamentalnych kryteriów demokracji. Do uznawanych za bardzo istotne i jednocześnie znajdujących odzwierciedlenie w polskiej demokracji należą zasady odnoszące

się do wyboru reprezentacji politycznej – czyli wolnych, uczciwych i powszechnych wyborów, pluralizmu sceny politycznej oraz reprezentowania przez przedstawicieli woli wyborców, gwarancje dotyczące wolności osobistej, swobody wyrażania poglądów i zrzeszania się, aktywności obywatelskiej, a także takie aspekty ekonomiczne, jak finansowanie przez państwo istotnych dziedzin życia, odpowiedzialność państwa za gospodarkę i polityka rządu mająca na celu dobrobyt obywateli. Natomiast cechy uznawane za kluczowe dla demokracji, które w opinii znacznej części badanych są w Polsce deficytowe, to równość wobec prawa, równe szanse na uzyskanie wykształcenia, właściwa polityka społeczna wobec osób najbardziej potrzebujących, a ponadto dobór najlepszych ludzi do rządzenia krajem, konsultowanie ważnych decyzji politycznych ze społeczeństwem, kontrolowanie działań rządu przez niezawisłe sądy, a także rządy prawa – zdania co do realizacji tej zasady są bardzo podzielone.

Tabela 3

Realizacja poszczególnych zasad w Polsce	Znaczenie poszczególnych cech systemu dla zdefiniowania go jako demokracji	
	Bardzo ważne	Mniej ważne
Dobra	<ul style="list-style-type: none"> • Wolne i uczciwe wybory • Powszechne prawo wyborcze • Ochrona wolności osobistej • Finansowanie przez państwo ochrony zdrowia, nauki, kultury • Dbałość rządu o dobrobyt obywateli • Wolność wyrażania poglądów i organizowania się • Odpowiedzialność państwa za życie gospodarcze • Aktywność obywateli w życiu publicznym • Reprezentowanie woli wyborców przez parlament • Możliwość wyboru między programami partii politycznych 	<ul style="list-style-type: none"> • Przekazanie przez państwo jak najszerszych kompetencji samorządom i organizacjom społecznym • Ochrona praw mniejszości • Ograniczenie przez państwo nierówności warunków bytu • Podporządkowanie mniejszości woli większości • Ograniczenie praw jednostki dla osiągnięcia celów ogólnospołecznych
Słaba	<ul style="list-style-type: none"> • Równość wobec prawa • Zapewnienie równych szans kształcenia dzieciom ze wszystkich rodzin • Dobór najlepszych ludzi do rządzenia krajem • Zapewnienie przez państwo godziwych warunków życia najbardziej potrzebującym • Kontrolowanie działań rządu przez niezawisłe sądy, m.in. Trybunał Konstytucyjny • Ciągłe konsultowanie ze społeczeństwem ważnych decyzji państwowych • Rządy prawa 	<ul style="list-style-type: none"> • Ograniczenie interwencji państwa w życie obywateli

Sposób rozumienia demokracji – to, z jakimi zasadami się ona kojarzy – nie zmienił się istotnie przez ostatnie cztery lata, choć można zauważyć, że częściej niż wówczas akcentowane są takie jej cechy, jak aktywność obywateli w życiu publicznym, pluralizm sceny politycznej, duża rola samorządów i organizacji społecznych oraz ochrona praw mniejszości. Znaczne zmiany – nie tylko w odniesieniu do poprzedniego pomiaru, sprzed czterech lat, ale również wcześniejszych, z ostatnich czternastu lat – nastąpiły w ocenie realizacji niektórych założeń demokratycznych w naszym kraju. Częściej doceniane jest ekonomiczne zaangażowanie państwa i polityka społeczna. Wzrosło przekonanie, że zapewnione są równe szanse edukacyjne dla wszystkich obywateli, że państwo finansuje istotne dziedziny życia, ogranicza nierówności społeczne, dba o dobrobyt obywateli i troszczy się o najgorzej sytuowanych oraz bierze na siebie odpowiedzialność za gospodarkę. Lepiej niż przed laty oceniane są również kompetencje rządzących i reprezentowanie przez władzę ustawodawczą woli wyborców. Ponadto obecnie, w odczuciu ankietowanych, w większym stopniu niż wcześniej jednostkowe interesy podporządkowane są realizowaniu celów ogólnospołecznych, choć – o czym warto pamiętać – nie jest to istotne kryterium definicyjne systemu demokratycznego. Czego ubyło? Obecnie rzadziej niż wcześniej badani uważają, że w Polsce gwarantowana jest wolność wyrażania poglądów i zrzeszania się, że chronione są prawa mniejszości, państwo stara się minimalizować ingerencję w życie obywateli oraz że działania rządu są kontrolowane przez niezależne sądy.

Tabela 4

Cechy systemu społeczno-politycznego	Ważność cechy dla zdefiniowania ustroju jako demokratyczny					Ocena stopnia realizacji cechy w Polsce			
	IV '00	III '03	III '10	VII '13	VII '17	III '03	III '10	VII '13	VII '17
	średnia liczba punktów na skali od 1 do 4								
Wolne i uczciwe wybory	-	-	-	3,93	3,96	-	-	3,07	3,11
Równość wobec prawa	3,84	3,85	3,88	3,86	3,91	2,16	2,25	2,33	2,36
Powszechne prawo wyborcze	-	-	-	3,83	3,90	-	-	3,43	3,49
Ochrona wolności osobistej	3,79	3,83	3,86	3,84	3,89	2,81	2,90	2,83	2,82
Zapewnienie równych szans kształcenia dzieciom ze wszystkich rodzin	3,75	3,75	3,88	3,87	3,88	1,72	2,01	2,05	2,42
Dobór najlepszych ludzi do rządzenia krajem	3,76	3,80	3,86	3,82	3,85	2,02	2,04	1,97	2,22
Finansowanie przez państwo ochrony zdrowia, nauki, kultury	3,74	3,73	3,79	3,82	3,83	2,37	2,60	2,73	2,85
Dbłość rządu o dobrobyt obywateli	3,65	3,69	3,81	3,76	3,79	1,85	2,13	1,98	2,52
Wolność wyrażania poglądów i organizowania się	3,69	3,70	3,79	3,71	3,78	3,10	3,05	3,03	2,85
Zapewnienie przez państwo godziwych warunków życia najbardziej niefortunnym	3,70	3,75	3,73	3,74	3,75	1,58	1,85	1,76	2,41
Kontrolowanie działań rządu przez niezależne sądy, m.in. Trybunał Konstytucyjny	-	-	-	-	3,74	-	-	2,69	2,36
Odpowiedzialność państwa za życie gospodarcze	3,65	3,71	3,68	3,73	3,73	2,70	2,74	2,76	3,02
Aktywność obywateli w życiu publicznym	3,41	3,52	3,70	3,64	3,73	2,81	2,95	2,91	2,93
Reprezentowanie woli wyborców przez parlament	3,68	3,68	3,72	3,64	3,70	2,30	2,29	2,38	2,55
Ciągłe konsultowanie ze społeczeństwem ważnych decyzji państwowych	3,56	3,59	3,59	3,64	3,70	2,17	2,26	2,13	2,12
Możliwość wyboru między programami partii politycznych	3,51	3,48	3,65	3,58	3,68	3,05	2,99	2,98	3,03
Rządy prawa	3,68	3,75	3,68	3,62	3,67	2,35	2,52	2,48	2,46
Przekazanie przez państwo jak najszerszych kompetencji samorządom i organizacjom społecznym	3,45	3,51	3,40	3,48	3,60	2,55	2,56	2,67	2,61
Ochrona praw mniejszości	3,39	3,46	3,52	3,45	3,56	2,77	2,74	2,74	2,65
Ograniczenie przez państwo nierówności warunków bytu	3,40	3,42	3,50	3,42	3,48	2,03	2,25	2,22	2,54
Ograniczenie interwencji państwa w życie obywateli	3,19	3,35	3,35	3,36	3,47	2,62	2,58	2,51	2,38
Podporządkowanie mniejszości woli większości	2,93	2,94	3,15	3,01	3,05	2,98	2,99	2,96	3,00
Ograniczenie praw jednostki dla osiągnięcia celów ogólnospołecznych	2,39	2,56	2,69	2,75	2,91	2,61	2,63	2,66	2,82

Dzięki analizie czynnikowej sprawdziliśmy, jak poszczególne sposoby rozumienia demokracji wiążą się ze sobą w bardziej ogólne kategorie definicyjne. Z pierwszym wyróżnionym w analizie czynnikiem najsilniej związane są aspekty dotyczące wartości liberalnych: wolności i swobód obywatelskich oraz praw, które je umacniają i chronią. Drugi czynnik dotyczy egalitarnej i opiekuńczej polityki demokratycznego państwa, trzeci – istnienia standardów wyborczych i kontroli władzy. Zasady wchodzące w skład czwartego czynnika odwołują się do minimalizacji roli państwa i samorządności, natomiast składowe piątego – do idei kolektywizmu – podporządkowania praw jednostki lub interesów mniejszości większej wspólnocie politycznej.

Tabela 5. Pogrupowanie cech ustrojowych w ogólniejsze czynniki definiujące demokrację. Wyniki analizy czynnikowej metodą „głównych składowych” z rotacją „varimax”

Cechy systemu społeczno-politycznego	Czynnik I Liberalizm	Czynnik II Egalitaryzm, państwo opiekuńcze	Czynnik III Standardy wyborcze, kontrolowa- nie władzy	Czynnik IV Państwo minimalne, samorządność	Czynnik V Kolektywizm
Rządy prawa	0,711	0,173	0,163	-0,138	0,073
Reprezentowanie woli wyborców przez parlament	0,710	-0,030	0,204	0,039	0,059
Wolność wyrażania poglądów i organizowania się	0,665	0,161	0,214	0,260	-0,092
Aktywność obywateli w życiu publicznym	0,571	-0,145	0,321	0,271	0,037
Dbanie rządu o dobrobyt obywateli	0,549	0,479	0,082	0,010	-0,002
Ochrona praw mniejszości	0,545	0,316	-0,090	0,238	-0,001
Ochrona wolności osobistej obywateli	0,540	0,243	0,279	0,221	-0,234
Możliwość wyboru między programami partii politycznych	0,513	0,033	0,263	0,300	0,112
Dobór najlepszych ludzi do rządzenia krajem	0,436	0,340	0,322	0,040	-0,005
Finansowanie przez państwo ochrony zdrowia, nauki, kultury	0,065	0,827	0,115	0,096	0,027
Zapewnienie przez państwo godziwych warunków życia najbardziej potrzebującym	0,069	0,822	0,079	0,166	0,125
Odpowiedzialność państwa za życie gospodarcze	0,106	0,714	0,125	0,048	0,160
Zapewnienie równych szans wykształcenia dla dzieci ze wszystkich rodzin	0,318	0,590	0,207	0,153	-0,155
Ograniczenie przez państwo nierówności warunków bytu	0,091	0,558	-0,013	0,378	0,175
Wolne i uczciwe wybory	0,144	0,050	0,789	0,106	-0,007
Powszechne prawo wyborcze	0,222	0,046	0,761	0,124	0,024
Równość wobec prawa	0,317	0,354	0,648	0,005	-0,121
Kontrolowanie działań rządu przez niezależne sądy, m.in. Trybunał Konstytucyjny	0,227	0,199	0,353	0,096	0,125
Przekazanie przez państwo jak najszerszych kompetencji samorządom i organizacjom społecznym	0,120	0,021	0,208	0,748	0,049
Ograniczenie ingerencji państwa w życie obywateli	0,288	0,232	-0,030	0,572	0,019
Ciągłe konsultowanie ze społeczeństwem ważnych decyzji państwowych	0,023	0,260	0,117	0,551	0,129
Podporządkowanie mniejszości woli większości	0,107	0,028	0,025	0,042	0,853
Ograniczenie praw jednostki dla osiągnięcia celów ogólnospołecznych	-0,084	0,228	-0,005	0,166	0,771

Miara KMO=0,883; procent wyjaśnionej wariancji=55,6

Dla poszczególnych czynników obliczyliśmy wartości średnie, które określają, w jakim stopniu są one kojarzone z demokracją. Najsilniej w rozumienie demokracji wpisują się kwestie dotyczące wyborów politycznych, egalitaryzmu ekonomicznego i państwa opiekuńczego, a także liberalizmu, natomiast słabiej – wartości kolektywne.

Tabela 6. Przeciętne wartości przypisywane cechom tworzącym ogólniejsze czynniki definiujące ustroj demokratyczny

Uogólnione cechy definiujące demokrację	Stopień uznania cechy za definiującą demokrację (średnia punktów na skali od 1 do 4)
Liberalizm	3,73
Egalitaryzm, państwo opiekuńcze	3,74
Standardy wyborcze, kontrolowanie władzy	3,88
Państwo minimalne, samorządność	3,58
Kolektywizm	2,98

W tym samym badaniu diagnozowaliśmy również stosunek Polaków do demokracji i ocenę jej funkcjonowania w naszym kraju. Zastosowaliśmy klasyczne wskaźniki, pytając m.in. o aprobatę demokratycznych i niedemokratycznych typów rządów, jak również o obojętność wobec obowiązującego systemu politycznego. Można dzięki temu ustalić, jak sposób rozumienia demokracji przekłada się na stosunek do demokratycznych i niedemokratycznych rozwiązań politycznych.

Przekonaniu, że demokracja jest najlepszą formą rządów, sprzyja rozumienie jej w kategoriach wartości liberalnych (r Pearsona = 0,29), mniej zaś jako pewnych standardów wyborczych (r Pearsona = 0,14) lub ekonomicznych zobowiązań państwa wobec obywateli (r Pearsona = 0,12). Z kolei opinię o wyższości rządów autorytarnych nad demokratycznymi częściej deklarują osoby, dla których w większym stopniu oznacza ona prymat wartości kolektywnych (r Pearsona = 0,15), a w mniejszej mierze kojarzona jest z liberalnymi gwarancjami wolności (r Pearsona = -0,24) i standardami wyłaniania reprezentacji politycznej (r Pearsona = -0,18).

Ekonomiczne i opiekuńcze zadania państwa, a także nadrzędną (wobec jednostek i mniejszych grup) rolę większości częściej akcentują wyborcy Prawa i Sprawiedliwości niż zwolennicy Platformy Obywatelskiej i Kukiz'15, natomiast rzadziej od pozostałych w definiowaniu demokracji zwracają oni uwagę na kwestie minimalizowania roli państwa, decentralizacji władzy i samorządności.

Tabela 7. Przeciętne wartości przypisywane cechom tworzącym ogólniejsze czynniki definiujące ustroj demokratyczny w potencjalnych elektoratach

Uogólnione cechy definiujące demokrację	Stopień uznania cechy za definiującą demokrację (średnia punktów na skali od 1 do 4) wśród zamierzających głosować na:				
	PiS	PO	Kukiz '15	niezdecydowanych co do głosowania	niezamierzających głosować
Liberalizm	3,78	3,83	3,71	3,71	3,59
Egalitaryzm, państwo opiekuńcze	3,85	3,68	3,63	3,76	3,73
Standardy wyborcze, kontrolowanie władzy	3,90	3,92	3,92	3,83	3,82
Państwo minimalne, samorządność	3,52	3,66	3,63	3,52	3,57
Kolektywizm	3,10	2,86	2,80	2,98	3,00

Analizie czynnikowej poddaliśmy również oceny sposobu realizowania poszczególnych zasad demokracji w Polsce. Z pierwszym czynnikiem najsilniej związane są działania państwa mające na celu dobro obywateli, drugi obejmuje gwarancje wartości liberalnych, trzeci – zasady dotyczące demokratycznych wyborów, a czwarty – stosowanie podejścia kolektywnego.

Tabela 8. Pogrupowanie zasad ustrojowych w ogólniejsze czynniki określające realizację założeń demokracji w Polsce. Wyniki analizy czynnikowej metodą „głównych składowych” z rotacją „varimax”

Zasady ustrojowe	Czynnik I	Czynnik II	Czynnik III	Czynnik IV
	Utylitaryzm, egalitaryzm, państwo opiekuńcze	Liberalizm	Standardy wyborcze	Kolektywizm
ładunki czynnikowe				
Państwo zapewnia godziwe warunki życia najbiedniejszym	0,743	0,090	0,191	0,026
Państwo stara się jak najmniej ingerować w życie obywateli	0,679	0,331	-0,040	-0,069
Do rządzenia krajem dobiera się najlepszych ludzi	0,670	0,499	-0,004	-0,024
Państwo przekazuje jak najszersze kompetencje samorządom i organizacjom społecznym	0,654	0,322	0,074	-0,026
Zapewniona równość wobec prawa	0,649	0,345	0,134	-0,022
Działania rządu są kontrolowane przez niezależne sądy, m.in. Trybunał Konstytucyjny	0,614	0,523	-0,157	0,010
Ważne decyzje państwowe są konsultowane ze społeczeństwem	0,614	0,528	-0,038	0,106
Państwo ponosi odpowiedzialność za życie gospodarcze	0,606	0,132	0,154	-0,028
Dzieci ze wszystkich rodzin mają zapewnione równe szanse wykształcenia	0,598	0,146	0,273	0,052
Rząd dba o dobrobyt obywateli	0,594	0,501	0,134	0,016
Państwo finansuje ochronę zdrowia, naukę, kulturę	0,585	0,191	0,234	0,156
Zagwarantowane są rządy prawa	0,329	0,740	0,019	0,058
Istnieje wolność wyrażania poglądów i organizowania się	0,268	0,728	0,247	0,047
Prawa mniejszości są chronione	0,395	0,687	0,112	-0,006
Obywatele mają możliwość aktywności w życiu publicznym	0,071	0,675	0,438	0,135
Sejm reprezentuje wolę wyborców	0,487	0,616	0,167	0,023
Wolność osobista obywateli jest chroniona	0,470	0,575	0,232	-0,099
Zagwarantowane jest powszechne prawo wyborcze	0,109	0,057	0,785	0,037
Wybory są wolne i uczciwe	0,388	0,061	0,592	-0,025
Istnieje możliwość wyboru między programami partii politycznych	0,023	0,389	0,591	0,017
Dla osiągnięcia celów ogólnospołecznych ogranicza się prawa jednostki	-0,123	-0,170	0,062	0,760
Mniejszość musi się podporządkować woli większości	0,034	0,141	-0,002	0,748
Państwo ogranicza nierówności warunków bytu	0,390	0,232	-0,014	0,420

Miara KMO=0,935; procent wyjaśnionej wariancji=58,2

Z zestawienia wartości średnich wyliczonych dla poszczególnych czynników wynika, że w Polsce realizowane są przede wszystkim te aspekty, które odnoszą się do demokratycznej procedury wyboru przedstawicieli i pluralizmu politycznego, w minimalnie mniejszym stopniu – podejście kolektywne oraz zagwarantowanie rządów prawa i swobód obywatelskich. Na tym tle najgorzej wypada łączna ocena realizacji tych aspektów, które dotyczą ukierunkowania działań państwa na potrzeby i dobrobyt obywateli.

Tabela 9. Przeciętny stopień realizacji zasad tworzących ogólniejsze kryteria oceny funkcjonowania demokracji w naszym kraju

Uogólnione kryteria oceny demokracji	Stopień realizacji poszczególnych kryteriów (średnia punktów na skali od 1 do 4)
Utylitaryzm, egalitaryzm, państwo opiekuńcze	2,48
Liberalizm	2,71
Standardy wyborcze	3,20
Kolektywizm	2,81

Zadowolenie z funkcjonowania demokracji w Polsce wiąże się istotnie statystycznie z przekonaniem, że działania państwa mają na celu dobro obywateli (r Pearsona = 0,64), że zagwarantowane są rządy prawa i swobody obywatelskie (r Pearsona = 0,62), a także – choć w znacznie mniejszym stopniu – z oceną, że w Polsce istnieje możliwość wyboru między programami partii politycznych i w sposób demokratyczny wyłania się przedstawicieli politycznych (r Pearsona = 0,19). Warto dodać, iż przekonanie o deficytach w tym ostatnim wymiarze (standardy wyborcze i pluralizm polityczny) sprzyja w pewnym stopniu alienacji politycznej wyrażającej się w obojętności wobec faktu, czy rządy są demokratyczne czy niedemokratyczne (r Pearsona = 0,18).

Działalność państwa mającą na celu dobro obywateli, jak również rządy prawa i gwarancje swobód obywatelskich w największym stopniu dostrzegają w polskiej demokracji wyborcy PiS. W ocenie realizacji pozostałych aspektów demokracji preferencje polityczne nie mają większego znaczenia.

Tabela 10. Przeciętny stopień realizacji zasad tworzących ogólniejsze kryteria oceny funkcjonowania demokracji w naszym kraju w potencjalnych elektoratach

Uogólnione kryteria oceny demokracji	Stopień realizacji poszczególnych kryteriów (średnia punktów na skali od 1 do 4) wśród zamierzających głosować na:				
	PiS	PO	Kukiz '15	niezdecydowanych co do głosowania	niezamierzających głosować
Utylitaryzm, egalitaryzm, państwo opiekuńcze	2,88	2,25	2,33	2,48	2,33
Liberalizm	3,12	2,36	2,77	2,72	2,55
Standardy wyborcze	3,34	3,24	3,22	3,13	2,97
Kolektywizm	2,80	2,92	2,83	2,81	2,70

Demokracja kojarzy się Polakom nie tylko z demokratycznymi, tzn. powszechnymi, wolnymi i uczciwymi wyborami pozwalającymi wyłonić dobrą reprezentację polityczną, ale również z istnieniem prawa, wobec którego ludzie są równi, gwarantującego im wolność w sferze prywatnej i publicznej, oraz z taką działalnością państwa, która ukierunkowana jest na poprawę sytuacji ekonomicznej obywateli i zapewnienie im dostępu do istotnych dziedzin życia. O ile polska demokracja, zdaniem większości, zapewnia standardy wyborcze, swobody obywatelskie, a państwo odpowiada za gospodarkę i troszczy się o dobrobyt obywateli, o tyle takie zasady, jak równość wobec prawa, równe szanse na uzyskanie wykształcenia, pomoc najgorzej sytuowanym, a ponadto dobór najlepszych ludzi do rządzenia krajem, konsultowanie ważnych decyzji politycznych ze społeczeństwem, kontrolowanie działań rządu przez niezależne sądy, a także rządy prawa, pozostają w oczach znacznej części opinii publicznej deficytowe. Warto jednak podkreślić, że obecnie częściej niż w tej i ubiegłej dekadzie Polacy dostrzegają ekonomiczne zaangażowanie państwa i jego politykę społeczną. Wzrosło poczucie równych szans w zakresie edukacji, a także przekonanie, że państwo prowadzi aktywną politykę gospodarczą, dba o dobrobyt obywateli, ogranicza nierówności społeczne i troszczy się o najbiedniejszych. Lepiej oceniani są również sami rządzący i reprezentowanie przez Sejm woli wyborców. Natomiast gorzej niż wcześniej postrzegana jest realizacja takich zasad, jak wolność wyrażania poglądów i zrzeszania się, ochrona praw mniejszości, minimalizowanie ingerencji państwa w życie obywateli oraz kontrola władzy ustawodawczej i wykonawczej przez niezależne sądy.

Opracował

Michał FELIKSIĄK